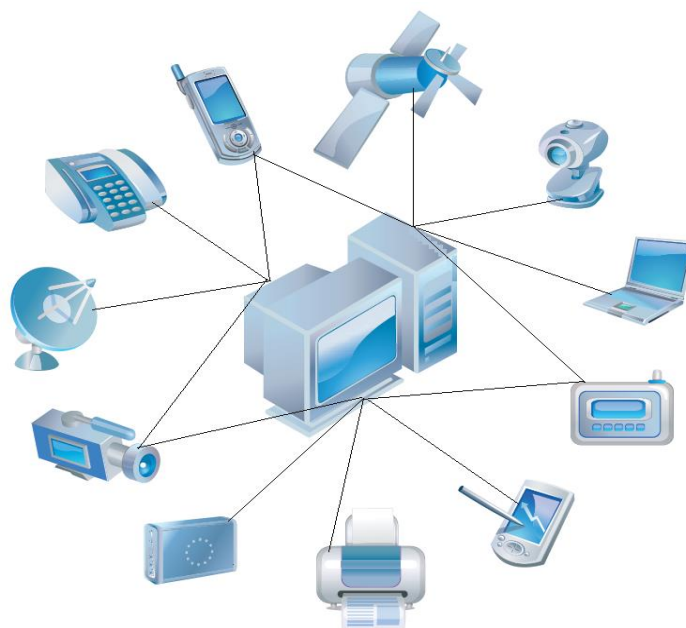

О.Д. РАХИМОВ

ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР

(педагоглар учун услубий қўлланма)

Қарши-2011

ЎЗБЕКИСТОН АЛОҚА ВА АХБОРОТЛАШТИРИШ АГЕНТЛИГИ

**ТОШКЕНТ АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ
ҚАРШИ ФИЛИАЛИ**

**ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК
ТЕХНОЛОГИЯЛАР**
(педагоглар учун улубий қўлланма)

Қарши-2011

Тузувчи: *т.ф.н. доц., олий таълим аълочиси*
Рахимов Октябрь Дўстқобилович

Такризчилар: *ТАТУ ўқув-услубий бўлими бошлиғи*
т.ф.н., доц. А.Эргашев
ТАТУ Қарши филиали
Ўқув-услубий бўлими бошлиғи
п.ф.н., доц. Қ. Мустафаев.
ҚарМШИ ўқув-услубий бўлими бошлиғи
б.ф.н., доц. Р. Алиқулов

Услубий қўлланмада технологиялар: балк технологияси ва нанотехнология, технологик парк, технологик кластер, технология трансфери, ахборот, ишлаб чиқариш ва педагогик технологиялар, улар ўртасидаги ўзаро боғлиқлик, фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграциясини ривожлантиришда ушбу технологияларнинг тутган ўрни, педагогик технологияларнинг моҳияти ва таърифлари, педагогикада инноватика, инновацион педагогик технологиялар, модулли ўқитиш тизими, ўқитишнинг ИНТЕРАКТИВ услублари, масофавий ва корпоратив таълим технологиялари тўғрисидаги маълумотлар келтирилган.

Қўлланма олий, ўрта-махсус ва умумий ўрта таълим муассасалари ҳамда малака ошириш курслари ўқитувчилари учун мўлжалланган.

Қўлланма ТАТУ Қарши филиали услубий комиссияси томонидан кўриб чиқилган ва нашрга тавсия этилган (25.04.2011й, баён №8).

*“Сенга бахт келтирадим
ёки бахтсизликми, бундан
қатъий назар, бурчингни адо
эт. Кимки ўз бурчини адо этса
ва унинг орқасидан келадиган
оқибатларни хотиржам қариши
олса, у қалбан буюкдир”.*

КИРИШ

XXI аср интеллектуал салоҳият, тафаккур ва маънавият асри сифатида инсоният олдида янги-янги уфқлар очиш билан, биз илгари кўрмаган, дуч келмаган кескин муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқда. Педагоглардан, бугунги мураккаб замонда ёшларга замон руҳида таълим бериш билан бир қаторда, башариятнинг, Ватанимиз ва халқимизнинг эртанги кунини ўйлаб, ёшларни эзгуликка, инсоф-диёнат, меҳр-оқибат ва бағрикенгликка даъват этишга қаратилган тарбиявий ишларни ҳам амалга ошириши талаб этилади.

Инсон ақли борасида Шарқда қарор топган қарашларга кўра, ақл икки хил, яъни табиий ва касбий бўлади. Табиий ақл инсонга туғма инъом этилади. Касбий ақл эса ўқиш, илм олиш ва тажриба туфайли орттирилади. Касбий ақлни шакллантиришдек шарафли ва машаққатли вазифа айнан педагоглар зиммасига юклатилгандир. Абдулла Авлонийнинг “Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ” китобидаги “Тарбиянинг замони” бобида шундай жумлалар бор. “Эмди очиқ маълум бўлдики, тарбияни туғилган кундан бошламак, вужудимизни қувватландурмак, фикримизни нурландурмак, ахлоқимизни гўзалландурмак, зеҳнимизни равшанландурмак лозим экан. Тарбияни кимлар қилур, қайда қилинур?-деган савол келадур.

Бу саволга “биринчи–уй тарбияси. Бу она вазифасидур. Иккинчи - мактаб ва мадраса тарбияси, бу ота, муаллим, мударрис ва ҳукумат вазифасидур”, деб жавоб берсак”. Айнан ана шу мактаб ва мадраса тарбиясини аввал ҳам, ҳозир ҳам муаллим-педагоглар амалга ошириб келишган.

Мамлакатимизда кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг қабул қилиниши ва ушбу дастур асосида олиб борилган ислохотлар натижасида таълим сифати ва самарадорлиги кескин ошди. Таълим муассасаларининг моддий-техник базалари мустаҳкамланди. Шуни қониқиш билан айтиш мумкинки, замонавий таълим тизимининг жорий этилиши бугунги кунда ижобий натижалар бермоқда. Эндиги, биз педагогларнинг вазифаси замонавий техник таъминотга эга таълим муассасаларида талаблар даражасида инновацион таълим технологиялари асосида ёшларимизга таълим-тарбия беришдан иборат бўлмоғи лозим. Бунинг учун ҳар бир педагог ўз устида мукамал ишлаши, замондан орқада қолмаслиги, ўқитишнинг инновацион технологияларини пухта билиши ва ўз фаолиятида жорий этиши зарур. Ҳозирги кунда эски анъанавий услубдаги дарслар ёшларимиз эҳтиёжини қондирмайди, улар бундай дарсларни тинглагиси келмайди. Чунки фикрлаш ва тафаккур бошқа, айнан бирор фан бўйича билимга эга бўлиш бошқа. Фикрлаш ва тафаккур табиий ақл маҳсули, билим олиш эса –бу таълим муассаси, педагог фаолияти маҳсули. Ёшларимизни фикрлаши ва тафаккури бундан 15-20 йил аввалги ёшларга нисбатан анча баланд ва тездир. Агар педагог ёшлар билан ҳамнафас фикрламаса, замон янгиликларига ва талабларига ёшларданда тез бўлмаса, унинг таълим–тарбия соҳасидаги фаолияти самарасиз бўлиб қолади. Шу сабабли, ушбу қўлланмада замонавий педагогик технологияларнинг айрим бошланғич жиҳатлари, ИНТЕРАКТИВ ўқитиш усуллари, уларни машғулот давомида қўллаш йўллари қисқа баён этилди.

I. ТЕХНОЛОГИЯ: АХБОРОТ, ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ВА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР

1.1. Технологиялар таъриф

Технология - бу белгиланган мақсад ва кафолатланган натижага эришишнинг иқтисодий самарали лойиҳаланган жараёнлар кетма-кетлиги мажмуидир. “Технология” сўзи латинча *“Technos”* – санъат, ҳунар, соҳа ва *“Logos”* – фан деган маънони англатади.

Технологик кластер – битта чегараланган ҳудудда жойлашган ва ишлаб чиқариш алоқалари орқали ўзаро боғлиқ бўлган корхона ва ташкилотлар бирлашмаси.

*“Одамларга битта
балиқ берсангиз, улар
бир кун тўқ бўлишади;
уларга балиқ овлашни
ўргатсангиз бир умр
тўқ бўлади”*

Конфуций

Технологик парк (технопарк, ТП)- илмий-техник соҳада тадбиркорликни самарали ривожлантириш учун шароит яратувчи юқори малакали кадрлар ҳамда етарли ахборот ва эксперименталь база билан таъминланган инновацион инфраструктура субъекти. ТП- илмий ташкилотлар, лойиҳа-конструкторлик бюrolари, ўқув yurtлари ва ишлаб чиқариш корхоналарининг бирлашмаси шаклидаги фан, таълим ва ишлаб чиқаришнинг ҳудудий интеграцияси ҳисобланади.

Технология трансфери – илмий ғоялар ва тадқиқотларни маҳсулот, товар кўринишига ўтиш жараёни, яъни “Инновацион менежмент”, “Илмий ишланмалар коммерциализацияси”, “Тадқиқотларни амалиётга жорий этиш” каби кўринишдаги фаолиятнинг янги тури ҳисобланади.

1958 йили Америка физиклари жамияти анжуманида профессор Р.Фейнман (у 1965 йил Нобел мукофотида сазовор бўлган) машҳур маърузасини ўқийди. Олим маърузасида “Физика қонунлари ва принциплари алоҳида олинган атомлар устида манипуляция ўтказиш ва шу орқали ҳар хил буюмлар яратишга монелик қилмайди. Шунга асосланиб айтиш мумкинки, инсоният яқин келажакда **балк технология** асридан **нанотехнология** асрига қадам қўяди”, деган илмий хулосани илгари суради.

Балк технологияда инсоният алоҳида атомларни эмас, балки уларнинг бутун мажмуасини кўчириб олиб буюм ясаган бўлса, энди **нанотехнология** асосида ўзи хоҳлаган атомларни хоҳлаган жойга қўйиб хоҳлаган буюмни ясай олади.

Нанотехнология ҳаётимизга XX аср охириларидан, яъни 1981-1985 йиллардан кириб кела бошлади. Ҳозирги кунда эса нанотехнология ҳаётимизга фан сифатида кириб келди. Қадимий илоҳий китобларда “Момо Ҳаво Одам а.с. қовурғасидан яратилди” деб маълумот берилади. Шу ўринда

“Қандай қилиб эркак киши танасининг бир қисмидан аёл кишини яратиш мумкин? – деган савол туғилади. Бу саволга ҳозирги дунёвий фанлардан бири - нанотехнология ижобий жавоб бермоқда. Одам а.с. танасининг ихтиёрий қисмидан ажратиб олинган ДНК даги дастурга озгина ўзгартириш киритилиб, унинг жуфти яратилгани ҳозирги замон генетика фани хулосаларига ҳам айнан мувофиқ келади.

Ҳар қандай ҳолатда ҳам барча технологиялар инсон манфаатини қондириш мақсадида эҳтиёж учун зарур буюм ёки озиқ-овқат маҳсулотлари яратишга хизмат қилади ва ушбу технологиялар инсон томонидан бошқарилади. Шу сабабли, маҳсулот ишлаб чиқариш технологиясини билиш, эҳтиёжнинг ўсиши баробарида такомиллаштириш талаб этилади. Ишлаб чиқариш технологияларини такомиллашувида фан, дунёвий илмлар ривож муҳим рол ўйнайди.

Ишлаб чиқариш технологияси дейилганда сифатли, замон талабларига жавоб берадиган, дунё бозорида ўз ўрнини топадиган маҳсулотни ишлаб чиқаришнинг иқтисодий самарали, маълум кетма-кетлик асосидаги жараёнлар мажмуи тушунилади. Агар ушбу жараёнлар кетма-кетлиги ёки бошқача айтганда технологиясида ишлатиладиган техник воситалар маънавий эскирмаса, ушбу технология маълум вақтгача

Ўзгармайди. Бу технология олдиндан аниқ ва белгиланган мақсад ва кафолатланган натижага олиб боровчи ишлаб чиқаришни лойиҳалашдир.

Ахборот технологиялари ахборотларни йиғиш, сақлаш, узатиш, қайта ишлаш усуллари ва воситалари мажмуидир.

“Инсон ҳис-туйғулари кўпинча сўзга нисбатан ибратдан куч олади ёки сусаяди”.

Пьер Абеляр

Ишлаб чиқариш ва ахборот технологияларини бевосита тўғри ва самарали амалиётга жорий этилиши кадрлар салоҳиятига боғлиқдир. Кадрлар тайёрлашда эса педагогик технологиялар муҳим рол ўйнайди. Фақат замон талабларига жавоб берувчи педагогик технологиялар асосидагина биз “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” талабларига жавоб берувчи мутахассис-кадрларни тайёрлашимиз мумкин.

Педагогик технология эса инсонга таълим ва тарбия беришнинг илмий асосланган, инсон тафаккурига, яъни

таълим берувчи ва таълим олувчининг интеллектуал салоҳиятига боғлиқ ҳолда амалга ошириладиган жараёнлар мажмуидир. Педагогик технологияни доимий бир хил ҳолда (хатто маълум қисқа вақт оралиғида ҳам), яъни олдиндан лойиҳалаштирилган жараён деб бўлмайди. Бир сўз билан айтганда, педагогик технологияни бир қилипга сиғадиган, аниқ бир ўзгармас лойиҳа деб бўлмайди. Чунки ҳар бир аудитория, ҳар бир гуруҳ учун тингловчиларнинг маълумоти, илмий салоҳияти, ёши, жинси ва бошқа кўрсаткичларга боғлиқ ҳолда, керак бўлса гуруҳдаги ҳар бир тингловчи учун алоҳида педагогик ёндошув ва унинг технологияси талаб этилади. Масалан, педагог бир мавзунинг мактаб болаларига бошқа технология асосида, олий ўқув юрти талабаларига бошқа технологияда, ишлаб чиқаришдаги муҳандис-техник ходимларга бошқа ва олий ўқув юрти педагогларига бошқа технология асосида ўтиши талаб этилади. Шунингдек, олдиндан маълум бир гуруҳда дарс ўтишда, педагогнинг олдиндан лойиҳалаштириб келган дарс ўтиш технологияси, аудиториянинг тайёргарлиги, ундаги савол-жавоблар натижасида юзага келадиган вазиятлар асосида ўзгариши ҳам мумкин. Шундагина педагог аниқ кўзланган натижа - яъни ўз билимини тингловчилар тафаккурига етказиб, уларда ривожлантирувчи фаол фаолият уйғота олади. Менимча ўқитишдан мақсад, тингловчига олдиндан аниқ, бор нарсани ўргатиш эмас, балки ўқишни ўргатишдир. Чунки, биз бугун талабага ўргатаётган техник воситалар, айниқса ахборот –коммуникация тизим техникалари тезда маънавий эскиради, демак битирувчи ўзи мустақил ўқиб, янги техник воситалар билан ишлаш сирларини билиши, шунга ўзида амалий кўникма ҳосил қилиши лозим.

Педагогик технологиянинг юзлаб таърифлари мавжуд, жумладан: “**ПТ**-бу ўқитувчи маҳоратига боғлиқ бўлмаган ҳолда педагогик муваффақиятни кафолатлай оладиган ўқувчи шахсини шакллантириш жараёни лойиҳасидир” (**В.П. Беспалько**).

“**ПТ** - аввалдан режалаштирилган натижаларга олиб боровчи ва бажарилиши шарт бўлган тартибли амаллар тизимидир” (**В.М. Монахов**).

“**ПТ**-ўқув жараёнига технологик ёндошган ҳолда, олдиндан белгиланиб олинган мақсад кўрсаткичларидан келиб чиқиб, ўқув жараёнини лойиҳалашдир”

(**М.В. Кларин**).

“**ПТ**–ўқувчилар ҳаракатларида акс этган ўқитиш натижалари орқали ишончли англаб олинадиган аниқланган мақсадни ифодалайди” (**И.Я. Ларнер**).

“**ПТ**-бу ўқитувчи (тарбиячи)нинг ўқитиш (тарбия) воситалари ёрдамида ўқувчи(талаба) ларга муайян шароитда таъсир кўрсатиши ва бу фаолият маҳсули сифатида улардан олдиндан белгиланган шахс сифатларининг интенсив шакллантириш жараёнидир” (**Н.Сайдахмедов, А.Очилов**).

“**ПТ**-таълим жараёнига янгича ёндошув бўлиб, педагогикада ижтимоий–муҳандислик онг ифодасидир. У педагогик жараённи техника имкониятлари ва инсон тафаккури

асосида стандарт ҳолга солиб, унинг оптимал лойиҳасини тузиб чиқиш билан боғлиқ ижтимоий ҳодисадир”

(Б.Л. Фарберман).

“ИТ-бу мажмули фикр юритиш усулини педагогикага сингдириш, бошқача қилиб айтганда, педагогик жараёни муайян бир мажмуга келтиришдир” (Т.Сакомото).

Педагогик технология - ўқувчини ўқитиш, тарбиялаш, шахсини ривожлантириш масалалари ечимига қаратилган ва маълум кетма-кетлик асосида амалга ошириладиган педагогик-психологик усуллар, услублар мажмуидир.

У ўқув жараёнининг техник таъминотидаги янгиликлар, ўқувчи тафаккури, жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий муносабатлар, таълим соҳасидаги давлат сиёсати, жамиятнинг ахборот макони (“Интернет”), ундан фойдаланиш имкониятлари, таълим берувчи ва таълим олувчиларнинг маънавий дунёси ҳамда моддий таъминоти даражасига боғлиқ ҳолда ривожланиб, янгиланиб боровчи инноватик лойиҳадир. *(муаллиф таърифи).*

Педагогик технология - инсонга олдиндан белгиланган мақсад бўйича таълим-тарбиявий таъсир ўтказиш фаолиятидир. Лекин, педагогик технология билан ўқитиш услуги (методика)ни фарқлаш жоиздир.

Ўқитиш услуги (методика) - маълум ўқув фанини ўқитиш ҳамда тарбиявий ишлар қонуниятларини тадбиқ қилишга қаратилгандир.

Ҳозирги вақтда педагогик ва ишлаб чиқариш технологияларнинг ривожланиши ҳамда такомиллашиб бориши бевосита ахборот технологиялари заминиди амалга ошади.

1.2. Ахборот, педагогик ва ишлаб чиқариш технологиялари ўртасидаги ўзаро боғлиқлик

“Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да белгиланган асосий вазифалардан бири фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграциясини ривожлантиришдан иборатдир. Ушбу масала ечимиди ахборот, педагогик ва ишлаб чиқариш технологиялари ўртасида ўзаро боғлиқлик, мувофиқлик, бир-бирини тўлдирувчанлик бўлиши талаб этилади. Ҳозирги кунда ҳар бир педагог ёки ишлаб чиқариш ходими ахборот коммуникация технологиялари ва техник тизимлари мажмуини пухта билиши тақоза этилмоқда. Шу билан бир қаторда педагог ишлаб чиқаришнинг фаол иштирокчиси, ишлаб чиқариш мутахассиси ҳам ўз навбатида педагог вазифасини бажариши лозим. Шунингдек, фан ривожи олий ўқув юртлари ва илмий-тадқиқот институтларидаги олимларнинг фаолиятига, ишлаб чиқариш билан ҳамкорлигига, фан ютуқларини ишлаб чиқаришга жорий этилишига боғлиқдир.

Таълим муассасаларида инновацион педагогик технологиялар ва ўқитишнинг замонавий техник воситаларини қўлланилиши кадрлар сифатига салмоқли таъсир кўрсатади. Инновацион педагогик технологияларни ривожланиши эса бевосита ахборот технологиялари ривожига, улардан таълим берувчилар ва олувчиларнинг фойдалана билиш даражасига боғлиқдир. Демак, педагогик технологияларни ривожи кадрлар тайёрлаш сифатига, кадрлар сифати эса ишлаб чиқариш технологияларини такомиллашувига таъсир кўрсатади. Шу сабабли, педагогик ва ишлаб чиқариш технологиялари бир-бири билан узвий боғлиқ ҳолда, ахборот технологиялари ривожи асосида такомиллашиб бориши, шунингдек ахборотлар макони таълим ва ишлаб чиқариш

зарурдир:

Юқорида фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграцияси ҳамда ахборот, педагогик ва ишлаб чиқариш технологиялари ўртасидаги боғлиқлик схематик равишда келтирилган

2. ПЕДАГОГИКАДА ИННОВАТИКА

Педагогик инноватика (янгилик киритиш, инновация) – таълим муассасасининг фаолиятига нисбатан барқарор янгилик элементларини киритиб, унинг ривожланиши ва фаолият кўрсатишига самарали таъсир этувчи мақсадга йўналтирилган ўзгартиришдир.

Инновацион педагогик технологиялар айнан таълим-тарбия жараёнида ўқувчи-талабалар (тингловчилар)га муайян фан (мавзу) бўйича билим бериш ва шахсини шакллантиришга қаратилган ўқитишнинг замонавий услублари ва техник воситалари мажмуидир.

2.1. Педагогик янгиликларни тарқалиш омиллари

Педагогик янгиликларни тарқалиш омиллари турли омилларга боғлиқ бўлиб, уларни қуйидаги 3 груҳга ажратишимиз мумкин:

- Жамиятда педагогик ғояларга бўлган муносабат, халқ таълими соҳасидаги давлат сиёсати: *кенг режали ижтимоий шароитлар*.
- Аниқ йўналишдаги давлат ва жамият институтлари фаолияти-оммавий ахборот воситалари, ўқув юртлари, таълим органлари, мустақил ижодий педагогик уюшмалар: *хусусий ижтимоий шароитлар*.
- Педагогик янгиликларни яратувчи ва тарғиб қилувчиларнинг шахсий хусусиятлари, жумладан ушбу кишиларни жамиятдаги тутган ўрни, таълим арбоблари, ўқитувчилар оммаси ва ижодий педагоглар нигоҳида тутган ўрни: *шахсий омиллар*.

**Инновацион технологияларни қабул қилиш бўйича педагоглар гуруҳлари
(Э.М. Роджерс таснифи бўйича)**

ЯНГИ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ЎЗЛАШТИРИШ БОСҚИЧЛАРИ

БОСҚИЧЛАР

НАТИЖАЛАР

2.2. Модулли ўқитиш технологияси

2.2.1. Фанни ўқитиш жараёнини лойиҳалаш алгоритми ва модуллар тизими

Модул-педагогик технологияни ташкил қилувчи таркибий бўлақларни ифода этувчи тушунча. Модуллар катта модул, ўрта модул ва кичик модул кўринишида ифодаланиши мумкин. Масалан, фаннинг алоҳида боби ёки бир неча мазмунан бир бирига яқин боблари катта модулни, ундаги алоҳида мавзулар ўрта модулни, мавзу режалари эса кичик модулларни ташкил қилиши мумкин.

Модулли ўқитиш технологияси анъанавий ўқитиш технологияларига алтернатив ҳолда, мавжуд педагогик технологиялардаги барча назарий ва амалий прогрессив технологияларни ўзида мужассам этган технология ҳисобланади. Модулли ўқитиш асослари П.Я.Цявичене томонидан ишлаб чиқилган ва тўлиқ баён этилган.

Модулли ўқитишнинг моҳияти - талаба модуллар билан ишлаш жараёни орқали ўқув мақсадига мустақил ҳолда (ёки маълум даражадаги ёрдам орқали) эришади. Педагог маълум кетма-кетлик асосида дидактик вазифалар мураккаблашадиган ва модуллар мажмуидан иборат дастур ишлаб чиқади. Дастурда талабага кириш ва оралиқ назоратлари орқали педагог ҳамкорлигида ўқув устидан ўз-ўзини бошқариш имконияти яратилади.

Модулли ўқитиш технологияси мажмули ёндошувни ифодалайди. Мажму деганда, ўзаро функционал алоқадорликда бўлиб, бир бутунликни ташкил қилувчи қисмлар бирикмаси тушунилади. Мажмулар назарияси ва мажмули ёндошув “мажмуа” тушунчасини ифода этмайди.

2.2.2. Ўқитиш жараёнини лойиҳалаш алгоритми (Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги” фани мисолида)

№	Лойиҳа тузиш босқичлари
1.	“Ҳаёт фаолият хавфсизлиги” фанини илмий, назарий ва ўқув фани сифатида бир бутун деб қараб, мазмун ва ҳажми жиҳатидан катта модуллarga ажратиш ҳамда катта модуллар мақсадларини аниқлаш.
2.	Катта модуль таркибидаги ўрта модуллarning мавзулари, машғулоти тури (маъруза, амалий, лаборатория, мустақил таълим) ва уларга ажратилган вақтни аниқлаш ҳамда уларнинг мақсадларини белгилаш.
3.	Ўрта модуль мақсадини амалга ошириш натижасида талабаларда пайдо бўладиган назарий билим ва амалий қўникмаларнинг феъллар шаклидаги мажмуини тузиб чиқиш.
4.	Ўрта модуль таркибидаги кичик модуллarnи ва уларнинг мақсадини аниқлаш, ҳар бир кичик модульга ажратилган вақтни белгилаш.
5.	Ўрта модуллardaги таянч тушунчалар ва назорат саволларини белгилаш.
6.	Рейтинг тизими асосида талабалар билимини баҳолаш мезонларини тузиш.
7.	Ўқитиш жараёнида (ўрта модульда) қўлланиладиган ахборот-коммуникация усуллари, замонавий инновацион педагогик технологияларни белгилаш.
8.	Ўқитиш жараёнида (ўрта модульда) фойдаланиладиган техник воситалар, ўқув визуал материаллар, глоссарий ва бошқа дидактик материаллар захирасини аниқлаш, уларни қўлланиш жойларини белгилаш.
9.	Ўрта модуль мазмунини ёритиш учун зарур ахборот-услубий таъминотни тузиш, улардан қандай кетма-кетликда фойдаланиш тартибини белгилаш.
10.	Ўрта модуль мазмунини ва ўқитиш жараёни боришини ифода этувчи матнни тузиш.

2.2.3. “Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги” фанини ўқитишнинг катта модуллари ва улар таркибидаги ўрта модуллар сони

№	Катта модульлар номи	Модульлар мақсади	Ўрта модульлар тури ва сони			
			Маъруза	Лаборат.	Амалий	Мустақил таълим

1	“Ҳаёт фаолияти хавфсиз- лиги”нинг назарий асослари	Таълимий: “Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги” фанининг мақсади ва вазифалари, асосий бўлимлари ва уларда ўрганиладиган масалалар, бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги, ҳаёт фаолият хавфсизлигининг асосий тушунча ва таърифлари, хавфсизликни таъминлаш принциплари, усуллари ва воситалари, фаолият хавфсизлигини бошқариш, бошқаришга тизимли ёндошиш, хавфсизлик системасини оптималлаштириш ва таҳлил этиш тўғрисида талабаларга назарий билим бериш ва фаолият хавфсизлигини таҳлил қилиш, бошқариш, таъминлаш бўйича амалий кўникмалар ҳосил қилиш.	3	-	1	2
---	---	---	---	---	---	---

		Тарбиявий: Инсон фаолияти ва манфаатлари орасидаги боғланишларни, маънавий манфаатни моддий манфаатдан устун эканлигини, юксак маънавият жамият ривожланишининг пойдевори эканлигини талабалар онига сингдириш, фаолият даврида, айниқса ишлаб чиқаришдаги фаолиятда инсон омилининг биринчи навбатда туришини англатиш. Қонунларга, жумладан меҳнат қонунларига ҳурмат нуқтаи назари билан қараш, уларга амал қилиш ҳиссини шакллантириш. Ривожлантирувчи: Ҳаёт фаолият хавфсизлигининг мазмун моҳиятини чуқур англатиш, фаолият хавфсизлигини режалаш-тириш, бошқариш ва таъминлаш бўйича эгаллаган билимларини ўз амалий фаолиятларида қўллаш бўйича кўникмалар ҳосил қилиш.				
--	--	---	--	--	--	--

	Ишлаб чиқаришда ҳаёт фаолият хавфсизлиги	Таълимий: Ишлаб чиқаришда меҳнатни муҳофаза қилишнинг назарий, ҳуқуқий ва ташкилий асослари, ишлаб чиқариш санитарияси ва меҳнат гигиенаси, хавфсизлик техникаси асослари ва ёнғин хавфсизлиги бўйича назарий билим бериш ва амалий кўникмаларни шакллантириш.	10	8	6	3
--	--	---	----	---	---	---

2		Тарбиявий: Меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича давлат сиёсати ва ММҚ бўйича қонунларни ўргатиш асосида талабаларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, стандартлар ва санитар гигиеник меъёрларни иш жойида талаблар даражасида бўлишини таъминлаш зарурлиги тўғрисида фикр уйғотиш ва қонунга ҳурмат руҳида тарбиялаш, Ривожлантирувчи: Ишлаб чиқариш шароитида меҳнат муҳофазаси ва хавфсизликни таъминлашни ташкил этиш бўйича янги қонунлар, низомлар ва стандартлар устида мустақил ишлаш, хавфли вазиятларда мустақил қарорлар қабул қилиш малакасини шакллантириш.				
	“Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги”нинг табиий ва экологик асослари	Таълимий: Табиат ва жамиятнинг ўзаро таъсири, унинг экологик оқибатлари, экологик система ва биогеоценоз, биосферага таъсир этувчи табиий, антропоген ва техноген тусдаги омиллар, экология ва тараққиёт тўғрисида бошланғич маълумотлар ва билимлар бериш.	-	-	-	1

3		Тарбиявий: Атроф-муҳит муҳофазаси ва экологик хавфсизлик тушунчаларини шакллантириш, экологик тоза ишлаб чиқариш технологияларини қўллаш фойдалилигини тушунтириш, атроф-муҳит тозалиги ва тоза экологик муҳитга ўз хиссасини қўшиш руҳида тарбиялаш. Ривожлантирувчи: Ҳаётий фаолиятда, жумладан ишлаб чиқаришдаги фаолият даврида экологик тоза технологияларни жорий этиш, ишлаб чиқаришни ушбу мақсад йўлида такомил-лаштириш борасида малакаларни юзага келтириш.				
	Фавқулодда ҳолатларда ҳаёт фаолият хавфсизлиги	Таълимий: Фавқулодда ҳолатларнинг умумий тавсифи ва таснифланиши, аҳолини фавқулодда ҳолатлар вақтида ҳимоялаш усуллари ва принциплари, ФХ вақтида фаолият хавфсизлигини таъминлаш ва режалаштириш, ФХларда халқ хўжалик объектларини барқарор ишлашини таъминлаш, ФХ асоратларини бартараф этиш йўллари бўйича назарий билимлар олиш ва амалий кўникмалар ҳосил қилиш. Тарбиявий: ФХ вақтида аҳолини (корхона ходимларини) ФХ ларнинг	3	-	2	2
4		салбий таъсирларидан ҳимоялаш, корхонанинг барқарор ишлашини таъминлаш ва ФХ асоратларини бартараф этиш бўйича масъулият руҳини шакллантириш. Ривожлантирувчи: ФХ лар вақтида фаолият тартибини билиш, ишончли ва мустақил қарорлар қабул қилиш ҳамда амалга оширишни ташкил этиш бўйича амалий кўникмаларни шакллантириш.				

2.2.4.Фаннинг тузилмавий-мантикий чизмаси (ўрта модуллар мавзулари)

№	Маъруза машғулоти	Амалий машғулоти	Лаборатория ишлари	Мустақил таълим мавзулари
	Ҳаёт фаолият хавфсизлиги фанининг мақсад ва вазифалари. Асосий тушунча ва таърифлар.			Хавфсизликни таъминлашда таваккалчилик назарияси.

1-катта модул	Хавфсизликни тизимий таҳлили ва фаолият хавфсизлигини бошқариш	БҲни таҳлил қилиш услуглари, жароҳатланиш курсаткичлари ни аниқлаш		
	Фаолият хавфсизлигининг эргономик ва психологик асослари			Компютер хоналарига бўлган эргономик ва санитар-гигиеник талаблар
2-катта модул	Ишлаб чиқаришда ҳаёт фаолият хавфсизлиги. Меҳнат муҳоазасининг ҳуқуқий ва ташқилий асослари	Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш		Ўзб.Респуб- ликсининг “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонуни” ва “Меҳнат кодекси”ни ўрганиш
	Ишлаб чиқариш санитарияси ва меҳнат гигиенаси.	Хавфсизлик техникаси ва ишлаб чиқариш санитарияси бўйича курсамалар тузиш	Ишлаб чиқариш хоналарининг микроклим ҳолатини текшириш	

2-катта модул	Ишлаб чиқариш хоналарида ҳаво алмаштириш ва иситишни ташкил қилиш	Ишлаб чиқариш хона- ларида механик ҳаво алмаштириш системаси курсаткичла- рини ҳисоблаш		
	Ишлаб чиқариш биноларини ёритиш	Ишлаб чиқариш хоналарини сунъий ёритишни ҳисоблаш	Иш жойларининг ёритилган- лигини текшириш	
	Ишлаб чиқаришда		Ишлаб чиқаришда	

	шовқин ва титраш		шовқинни текшириш	
	Ишлаб чиқаришда хавфсизлик техникаси	Хавфсизлик техникаси бўйича йўриқномалар ва уларни хужжатлаштириш тартиблари		

2-катта модуль	Ишлаб чиқаришда электр хавфсизлиги	Электр жиҳозларини ерга улаш кўрсаткичларини ҳисоблаш	Электр токини ерга тарқалиш зонасидаги хавфсизликни текшириш. Электр токининг инсон организмга таъсирини ўрганиш	
			Электр изоляцияларининг хавфсизлигини текшириш	
	Ахборот коммуникация тизим техник воситаларидан фойдаланишда хавфсизлик техникаси		Электр магнит нурланишларни текшириш	Компютер ва бошқа коммуникация тизимлардан фойдаланишда хавфсизлик техникаси
	Ёнғин хавфсизлиги. Ёнғинни олдини олиш ва ёнғинга қарши ҳимоя системалари			Ёнғин хавфсизлиги системаларига қўйилган талаблар
	Ёнғин муҳофазасини ташкил этиш ва ёнғинни ўчириш		Ўт ўчиргичларнинг тузилиши ва ишлатилишини ўрганиш	
3-катта модуль	ФХда фаолият хавфсизлиги асослари. Умумий тушунча ва таърифлар			Фавқулудда ҳолатларнинг таснифи.
	Фавқулудда ҳолатларда аҳолини ҳимоя қилиш принциплари ва усуллари			Фавқулудда вазиятларда биринчи тиббий ёрдам
	ФХларда халқ хўжалик объектларининг турғун	Юзалар ва инсонларнинг радиоактив		

	ишлашнинг таъминлаш. Фавқуллодда ҳолатлар оқибатларини бартараф этиш	зарарланишнинг ҳисоблаш		
4-катта модуль				Ҳаёт фаолият хавфсизлигининг табиий ва экологик асослари

3. ЎҚИТИШНИНГ ИНТЕРАКТИВ УСЛУБЛАРИ

Интерактив ўқитиш - талаба ўзида олдин мужассамлашган тажрибадан фойдаланган ҳолда, ўқув жараёнида фаол иштирок этади, машғулот давомида шахсий рол ўйнаб, янги тажрибалар орттиради, олган тажрибалари асосида дарсни таҳлил қилиб, ўзига керакли муҳим материалларни олади ҳамда ўзининг кундалик фаолияти билан боғлайди.

Интерактив сўзи инглиз тилидан олинган бўлиб, “inter” – ўзаро (взаимный), “act”- фаолият қилмоқ (действовать) маъносини билдиради.

Интерактивлик, бу ўзаро муносабатда бўлмоқ, диалог режимида ўқимоқ маъносини билдиради. Шу сабабли интерактив ўқитиш-диалогли ўқитиш демакдир. Диалог анъанавий ўқитиш услубларида ҳам мавжуд, жумладан “ўқитувчи-ўқувчи”, “ўқитувчи-ўқувчилар гуруҳи” кўринишида. Интерактив ўқитишда эса диалог “ўқувчи-ўқувчи”, ўқувчи-ўқувчилар гуруҳи”, “ўқувчи-аудитория”, “ўқувчилар гуруҳи-аудитория” (гуруҳлар презентацияси), “ўқувчи-компьютер” каби кўринишларда ҳам бўлади. Ўқувчи маърузада фақат “пассив” тингловчи сифатида эмас, балки “актив” иштирокчи сифатида қатнашади.

Интерактив ўқитиш технологияси анъанавий маъруза ўқиш услубини кўзда тутмайди ва шу билан бир қаторда маъруза дарсларини амалий дарсларга қарама-қарши қўймайди. Интерактив ўқитишда маъруза ва амалиёт бир бутун машғулотнинг қисмлари деб қаралади ва бу ўқитувчи ҳамда талабанинг ўзаро таъсири ҳамда талабаларнинг машғулот давомида фаол иштирок этиш даражаси билан белгиланади. Маълумки, анъанавий маъруза дарсларида ўқитувчи фаоллиги таъминланса, амалий машғулотларда талаба фаоллиги талаб этилади. Интерактив услубда ўқитувчидан машғулот давомида талаба ва ўқитувчи ўртасидаги ўзаро таъсир даражасининг бир кўринишидан иккинчисига мавзуга боғлиқ ҳолда устамонлик билан равиш ўтиши талаб этилади. Интерактив услубдаги маъруза дарслари жараёнини фан бўйича мавзунинг мақсад ва вазифаси ҳамда таълим олувчиларнинг эҳтиёжига боғлиқ ҳолда тахминан қуйидагича тақсимлаш мумкин:

3.1. Талабалар томонидан мавзу маълумотларини қабул қилиш ва ўзлаштириш даражаси

Талаба маълумотларни фақат эшитиш орқали қабул қилса, берилган маълумотларнинг ўртача 20 фоизини ўзлаштиради. Шу сабабли агар маъруза фақат мавзуни оғзаки тушунтириш шаклида (анъанавий) ўтилса, талабалар дарсда берилган маълумотларнинг 80 фоизини эсда сақлаб қолмайди ва дарров унутишади. Ўртача одам бир минутда 800 тагача сўзни эшитиши ва тушуниши мумкин. Ваҳоланки, аудиториядаги талабалар ўқитувчи нутқига нисбатан 4 марта тез эшитиш қобилиятига эга. Демак, оғзаки тушунтириш вақтида вақтнинг 75 % қисмида талаба эшитмайди, у бўш қолади, агар ўқитувчи фақат оғзаки тушунтириб, маъруза қилса талаба диққатини йўқотади. Шу сабабли маърузани фақат ўқиб бериш ёки оғзаки тушунтириш шаклида олиб бориш самарасиз ҳисобланади.

Агар талаба маълумотларни бир марта ўзи ўқиса у 25 фоиз маълумотни эслаб қолади. Демак маърузада, талабалар олдида маъруза қилиш билан биргаликда, улардан мавзунинг асосий жойларини дарс давомида ўзлари ўқишлари талаб этилса, маъруза самараси ортади. Бунинг учун слайдлар, таянч иборалар, тарқатма материаллар зарур бўлади ва маъруза давомида улардан талаба фаоллиги таъминланган ҳолда фойдаланилади.

Агар берилаётган маълумотлар икки марта такрорланса, талаба маълумотларнинг 30 фоизини эслаб қолади. Агар Сиз маърузада мавзунинг асосий, муҳим жойларини икки марта такрорласангиз, ўзлаштириш фақат ўқиб беришга нисбатан 10 фоизга ортади. Агар такрорлаш слайдлар, ўқув-визуал материаллар асосида бажарилса дарснинг самарадорлиги янада ортади, яъни асосий таянч иборалар ҳам икки марта такрорланади, ҳам талабалар томонидан ўқилади.

Агар талаба ёзиб, ўқиса маълумотларни 45 фоизгача ўзлаштиради. Демак маърузанинг таянч ибораларини маъруза давомида ёздириб борилса, ўзлаштириш икки марта ортади. Талаба ўртача бир минутда 40 тагача сўз ёзиши мумкин. Лекин, мақсад фақат тез ёздириш бўлиб қолса, натижа етарли даражада самарали бўлмайди. Шунинг учун маърузанинг таянч иборалари ёздирилаётганда, талабага диққатини жамлаб,

тушуниб ёзиши учун вақт бериш керак, яъни ёздирилаётган ибораларни тўхтаб-тўхтаб, секин ифода этиш зарур.

Кўпчилик муҳокама, баҳс жараёнида маълумотларнинг 60 фоизига яқинини ўзлаштиради, яъни ўқув жараёни оддий маъруза ўқишга нисбатан 3 марта самарали бўлади. Агар маърузада юқоридаги услублар (оғзаки тушунтириш, қайтариш, ўқув-визуал материаллар ёрдамида кўрсатиш, талабадан ўқишни талаб қилиш, таянч ибораларни ёздириб бориш) маълум боғлиқли кетма-кетлик асосида биргаликда жорий этилса ўқув самараси янада ортади.

Талаба берилаётган маълумотларни ҳаётий тажрибаси орқали таққосласа, билим амалиёт орқали етказилса, талабаларга доимий ушбу материалларни реал ҳаётда керак бўлиши тушунтирилса, машғулотда мавзуни реал ҳаёт билан боғлаб талабаларнинг фаол фикр билдиришларига шароит яратилса, мавзу бўйича берилаётган маълумотларни талабалар томонидан 80 фоизгача ўзлаштиришларига эришиш мумкин. Яхши педагог ўртача бир минутда 170 тагача сўз талаффуз этиши мумкин. Ўртача студент минутига 400 тагача сўзни ўқиши ва тушуниши мумкин. Бу шуни билдирадики, ўқитувчи маълумотларни слайдлар кўринишида ёки таркатма материаллар кўринишида тушунтиришдан олдин берса, ўқитувчи тушунтиргунча талабалар ушбу материалларни икки марта тез ўқиб улгурадилар. Талабалар ўзлари маълум миқдорда бўлсада ўқиб олгач, маърузачининг тушунтиришларига кам эътибор беришади. Шу сабабли, агар олдин тушунтириб, кейин ўқув-визуал материаллар орқали тушунтириш такрорланса, энг яхши натижага эришилади.

Айрим педагоглар ўқитишнинг ИНТЕРАКТИВ услублари деганда замонавий ўқув-визуал материаллар (оддий, мультимедиа ва анимацион слайдлар, таркатма материаллар, маъруза матнлари, техник воситаларнинг моделлари, макетлари ва б.)дан ҳамда замонавий техник воситалар (компьютерлар, электрон доскалар ва б.)дан фойдаланиш, маъруза матнларини олдиндан талабага тақдим этиб, талабанинг дарсга тайёр бўлиб келишини таъминлаш кабиларни тушунишади. Албатта бу тўғри фикр эмас.

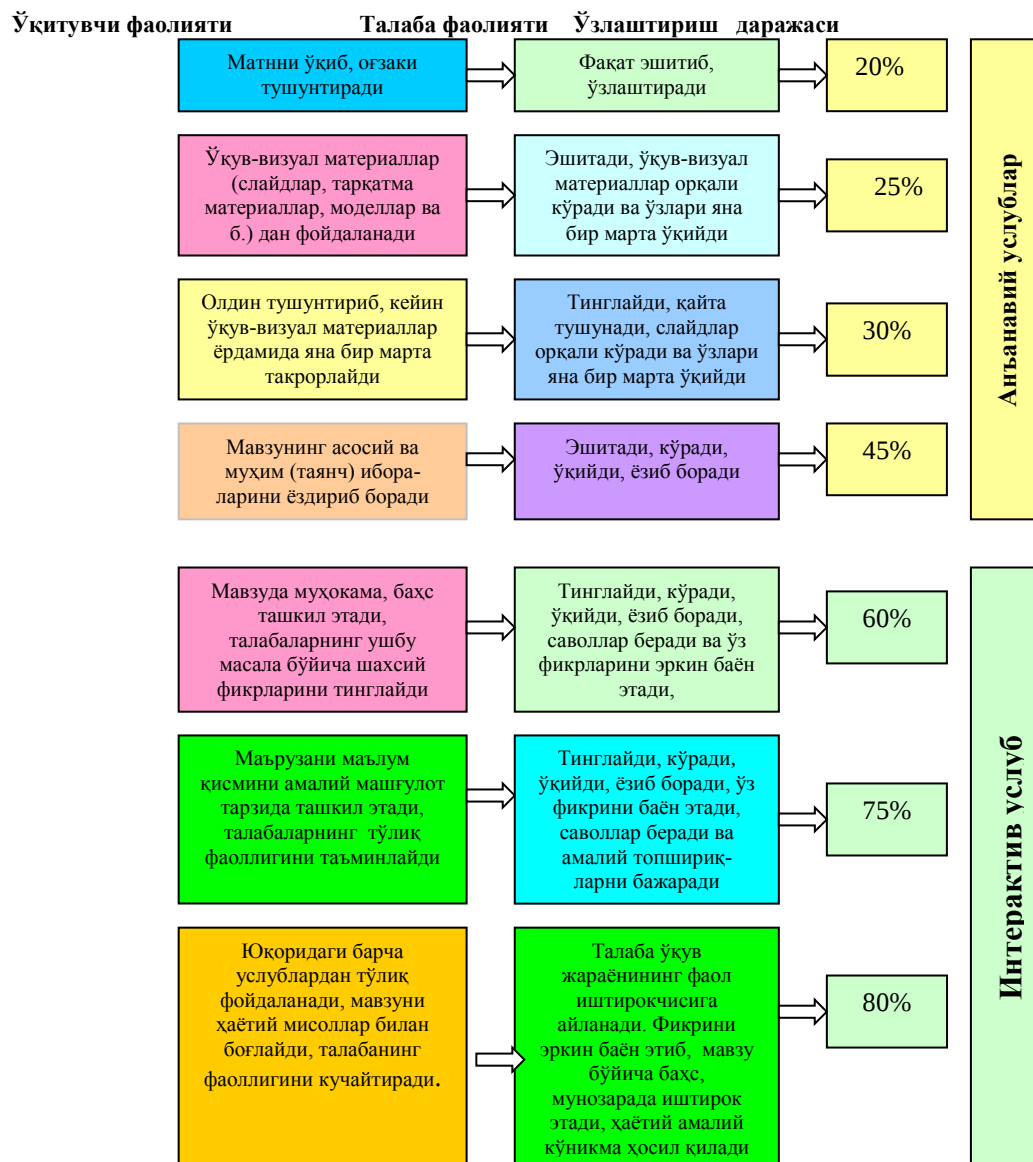
Ўқитишнинг ИНТЕРАКТИВ услублари дейилганда биринчи навбатда талабанинг ўқув жараёнини фаол иштирокчисига айлантиришга қаратилган инновацион педагогик услублар мажмуи ва техник воситалар тизими тушунилади. ИНТЕРАКТИВ услубдаги машғулотда талаба берилаётган маълумотларни тинглаши, ўқиши, кўриши, ёзиб бориши, мавзу бўйича саволлар бериши, ўз фикрини эркин баён этиши, амалий топшириқларни бажариши ва ўзининг ҳаётий тажрибаси билан боғлаб, мавзу бўйича назарий билим ва амалий кўникмалар ҳосил қилиши лозим.

3.2. ИНТЕРАКТИВ услублар

Муҳокама-мунозара.

Бу ИНТЕРАКТИВ ўқитишнинг энг кенг тарқалган усули ҳисобланади ва талабаларнинг ушбу мавзу бўйича турли хил билим даражаси ва тажрибалари асосида ўрганиладиган масалага қандай ёндошиши кўзда тутилади. Бунда ўқитувчи муҳокама учун муаммоли саволни ёки ҳаётдаги аниқ бир вазиятни белгилаб, ўртага ташлайди. Талабаларни эса мавзудан четга чиқишларига ёки айрим фаол талабаларни етакчи бўлиб, фақат улар фикр билдиришларига йўл қўймайди, мумкин қадар барча талабаларнинг фаол иштирок этишларига аҳамият беради, талабаларни бир-бирини фикрларига ҳурматсизлик билан қарашларига йўл қўймайди. Муҳокама охирида ўқитувчи фикрларни умумлаштириб, ўз фикрини назарий ва амалий исботлаб баён этади.

Талабалар томонидан маълумотларни ўзлаштириш даражаси

Жамоавий муҳокама ёки муаммолар руйхатини тузиш. Талабаларга бирор бир масала, муаммо ёки мавзу доирасидаги аниқ бир вазият устида ўйлаб, улардан муҳокама қилиш учун ғоялар, таклифлар руйхатини тузиш талаб этилади. Ушбу услубда муаммони ўқитувчи эмас, балки талабалар ўйлаб топади. Масалан: “Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни олдини олишга нималар тўсқинлик қилмоқда?”. Талабалардан реал ҳаётда, ишлаб чиқаришда бахтсиз ҳодисаларни олдини олишга тўсқинлик қилаётган масалалар ва муаммолар руйхатини тузиш талаб этилади.

Муаммони, кичик муаммоларни ва хулосаларни ишлаб чиқиш, қарор қабул қилиш

Муаммони ишлаб чиқиш		Якуний хулоса
Кичик муаммони ишлаб чиқиш	Ечимининг мазмуни	Хулосалар

Вазиятни ўрганиш, таҳлил қилиш.

Бунда мавзунинг айрим масалаларига боғлиқ аниқ ҳаётӣй вазиятлар ўртага ташланади. Талабалардан ушбу вазиятдан қандай чиқиш йўллари устида ўйлаш ва ўз фикрларини баён этиш сўралади. Масалан, “Электр хавфсизлиги” мавзуси ўтилаётганда, шундай вазият ўртага ташланиши мумкин: “Компьютерда ишлаётган оператор электр токидан жароҳатланиши мумкин. Бунга нималар сабаб бўлиши мумкин?”.

Муҳокама якунида ўқитувчи вазиятни савол билан умумлаштиради. Масалан, “Биз нима ҳақида билиб олдик?”, “Биз қандай хулосага келишимиз мумкин?”, “Ҳаётда Сиз шундай вазиятга тушмаслигингиз учун нима қилишингиз керак?”.

Баҳс ёки мунозаралар олиб бориш.

Талабалар икки (ёки бир неча) гуруҳларга бўлинади. Ўқитувчи томонидан умумий муаммо белгилаб берилади. Талабалар ушбу муаммони ҳал қилиш бўйича ўз йўналишларини белгилаб олишади. Вактни тежаш мақсадида ўқитувчи ҳар бир гуруҳга ушбу муаммодан чиқишнинг йўналишини ҳам кўрсатиб бериши мумкин. Ҳар бир гуруҳ муаммони ҳал қилиш бўйича ўз йўналишини ҳимоя қилади. Баҳс охирида ўқитувчи муаммо ечимлари бўйича иккала гуруҳ фикрларини умумлаштириб, талабалар иштирокида хулосалайди.

Танқидий фикрлаш.

Дарс баҳс-мунозара шаклида ташкил этилади. Талабаларга муаммоли савол берилади ва ҳар бир талабанинг ушбу савол бўйича мустақил фикри тингланади. Бунда талабаларда мавзунинг ўзлаштиришлари билан бир қаторда:

- ўз фикрини эркин баён қилиш;
- бошқалар фикрини тинглаш ва ўрганиш;
- бошқа киши фикрига бефарқлик билан қарамаслик;
- ўз фикри билан бошқалар фикрини таққослаш;
- муаммо бўйича тўғри ечим (қарор) қабул қилиш каби ҳислар шаклланади.

Танқидий фикрлаш услубининг сўнги босқичида талабалар томонидан билдирилган турлича фикрлар қайтадан баҳоланади ва мутоносиблик аниқланади.

Ролли ўйинлар.

Фаол талабалар танлаб олинади ва уларга мавзуга оид ҳаётӣй вазиятларда рол ўйнаш талаб этилади. Бу услубда ўқитиш жараёни уч босқичда, яъни вазият бўйича рол ўйнаш, вазиятни кузатиш, вазиятни таҳлил қилиш ва ўз ечимини қабул қилиш асосида амалга оширилади. Ролли ўйин учун мавзу танлашда ишлаб чиқаришда талаба дуч келиши мумкин бўлган вазиятлар олинади. Рол орқали талаба ўзининг келажақдаги фаолиятини кўз олдига келтиради. Ушбу услуб машғулот давомида ўзгарувчан бўлиши керак. Ўқитувчи машғулот давомида савол бериб, ҳолатни ўзгартириши мумкин. Натижа- қисқа вақтда самарали ўзлаштиришга эришиш талаб этилади.

Ролли ўйинларда талабалар куйидаги билим, уқув ва кўникмаларга эга бўлиши мумкин:

- ишлаб чиқариш билан боғлиқ масалалар устида амалий мулоқат қилиш, тажрибасини ортдириш;
- жамоадаги бир ходим характерини ёки фикрини бошқа кишига таъсир этишини англаш;
- вазиятлар бўйича мустақил қарор қабул қилиш ва ўз фикрини баён эта билиш;
- вазиятни таҳлил қила олиш;
- вазиятдан чиқиш режасини ва стратегиясини ишлаб чиқишни билиш.

Ролли ўйин машғулот режасини тузиш.

1. Машғулот мавзусига боғлиқ ишлаб чиқариш вазиятини танлаш. Мавзу албатта реал ҳаётга боғлиқ бўлиши керак.
2. Ролли ўйин мавзусининг аниқ мақсадини белгилаш, уни талабаларга тушунтириш.
3. Ролли ўйиндаги вазиятни изоҳлаш, талабаларга вазиятни аниқ, тўғри тушунтириш.
4. Ролли ўйин иштирокчиларини танлаш. Талабаларга ўз хоҳишлари билан иштирок этиш имкониятини бериш мумкин.
5. Ҳар бир иштирокчининг вазифасини, мақсадини тушунтириш. Рол ўйнаётган талабада ўз ролига ишончли туйғу уйғотиш.
6. Кузатувчи талабалар (ўйинда иштирок этмаётган)нинг вазифасини белгилаш.
7. Хулосалаш. Бунда, дарсдан кейин талабалар ушбу мавзу устида баҳслашишлари учун айрим масалаларни жавобсиз қолдириш ва вазифа тарзида бериш ҳам мумкин.

Кичик гуруҳларда ишлаш.

Талабаларни бир неча гуруҳга бўлиб, уларга мавзуга оид аниқ бир масала ёки вазифа устида ишлаш топширилади. Уларга маълум вақт берилади, кейин берилган вақт тугагач ҳар бир гуруҳнинг ушбу мавзу бўйича қарори, фикрлари тингланади.

Кичик гуруҳлар услубида машғулот олиб борилганда қуйидагиларга эришилади:

- ҳар бир талабани фаол иштироки таъминланади ва уларнинг фаолиятини назорат қилиш ва баҳолаш имконияти ортади;
- муаммони тез ҳал этиш усули таъминланади. Талабалар қисқа вақт ичида кўплаб янги ғоялар ижодкори бўлишади;
- машғулотнинг исталган вақтида талабаларнинг қизиқишини ортдириш ва бутун катта гуруҳ бўйича муҳокама қилиш имконияти таъминланади;
- айрим талабалар ўзларининг мавзуга оид ушбу муаммо бўйича шахсий фикрларини ўқитувчига айтишдан тортинишади, кичик гуруҳларда эса улар гуруҳдошлари билан эркин фикр алмашишади, яъни машғулотда фаол иштирок этишади.

Кичик гуруҳларда ишлаш машғулот режасини тузиш. 1. Машғулот режаси тузилади, кичик гуруҳларда ишлаш машғулотнинг қайси вақтида бошланиши белгиланади.

2. Талабалар бир неча гуруҳларга бўлинади.
3. Кичик гуруҳларда ишлаш учун мавзуга оид муаммоли савол ёки масала танланади. Саволнинг мақсади ва вазифаси талабаларга аниқ тушунтирилади.
4. Муаммо устида ишлаш учун вақт белгиланади. Одатда 15-20 минут ҳар қандай мавзу ичидаги масала устида қарор қабул қилишга етарли ҳисобланади.
5. Гуруҳлар учун презентация шакли танланади.
6. Гуруҳлар ўз сардорини сайлашади. Бунинг учун алоҳида вақт бериш шарт эмас.
7. Гуруҳларга мавжуд ўқув-услубий, ўқув-визуал материаллардан фойдаланиш имконияти ҳам берилиши мумкин.
8. Ўқитувчи аудиторияда шовқин бўлишига, айрим талабаларни пассив иштирокчи бўлиб қолишига йўл қўймайди, гуруҳлар фаолиятини назорат қилиб, уларнинг фикрларини ўрганиб боради.
9. Гуруҳ сардорлари мавзу бўйича гуруҳнинг умумий фикрини презентация шаклида ҳимоя қилади. Презентация учун одатда 10 минутдан ортиқ вақт бериш тавсия этилмайди.
10. Презентация тугагач, баҳс-мунозара учун вақт ажратилади, ўқитувчи муаммони умумий таҳлил қилади, гуруҳлар фаолиятига баҳо беради.

Гуруҳларда ишлаш тартиби ва регламенти

1. Муаммони ҳал қилиш бўйича гуруҳларда ишлаш ва презентация варағини тўлдириш-15 минут.
2. Мини-гуруҳларга бўлинадилар, умумий вазифани бўладилар, жавобни мустақил расмийлаштириш-5 минут;
3. Мустақил ечимни гуруҳга эълон қиладилар-5 минут;

- 4.Келишадилар, тўлдирадилар, тўғри жавобни топадилар ва презентацияга тайёрланадилар-5минут;
5.Гуруҳнинг мавзу саволи бўйича нуқтаи-назарини баён этиш-1-3минут;
6.Биргаликдаги муҳокама ва якуний хулосани шакллантириш-3 минутгача.

Ақлий ҳужум.

Ақлий ҳужум услубини биринчи бўлиб бундан бир неча ўн йиллар олдин Ф.Осборн Алекс рекламаси орқали Баттер, Бартон, Дастин ва Осборн фирмаларида қўллаган. Кейинчалик ушбу услубдан йирик халқаро корпорациялар ҳам фойдалана бошлашган. Ҳозирги кунда кўпгина ривожланган давлатларда, ушбу услуб маъмурий бошқаришда ва нодавлат ташкилотларда оддий одатий ҳолга айланди.

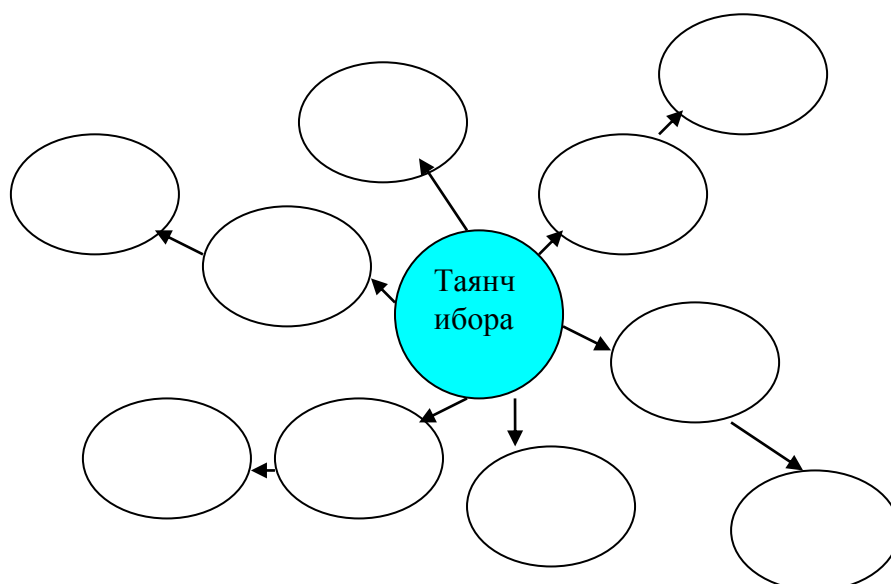
Республикамиздаги таълим муассасаларида ушбу услубдан 2000 йиллардан бошлаб фойдаланила бошланди. Ушбу услубнинг моҳияти жуда оддий. Талабалар мавзуга оид муаммоли савол ёки масала билан таништирилади. Масала бўйича талабалар ўз ғоя ва фикрларини билдиришлари учун аниқ вақт ажратилади, масалан - 10 минут. 10 минут ичида билдирилган барча ғоялар ва фикрлар ёзиб борилади. Билдирилаётган ғоялар баҳоланмайди, аудиторияда шовқин бўлишига, айрим талабаларнинг бошқа талаба фикри устидан кулиши ёки уни баҳолашига рухсат берилмайди. Дастлабки мақсад-сон! Ғоя қанча кўп бўлса шунча яхши. Алоҳида фаол талабаларнинг етакчилик қилишларига, яъни фақат бир неча талаба фикр билдиришларига йўл қўйилмайди. Мумкин қадар барча талабалар фикрини баён этишларига имконият яратилади. Вақт тугагач талабаларга экранда ёзилган барча фикрларни ўқиб, мушоҳада қилишларига вақт ажратилади. Кейин ўқитувчи ёрдамида барча ғоялар гуруҳларга бўлинади ва улар таҳлил қилиниб, энг мақбул вариант танлаб олинади.

Ақлий ҳужум услубининг асосий қоидалари:

- илгари сурилган фикр ива ғояларни танқид остига олинмайди ва баҳоланмайди;
- таклиф қилинаётган фикр ва ғоялар қанчалик фантастик ва антиқа бўлса ҳам, уни баҳолашдан ўзингизни тийинг;
- танқид қилманг! Ҳамма билдирилган фикрлар бир хилда бебаҳодир;
- фикр билдирилаётганда гапни бўлманг;
- мақсад-фикр ва ғоялар сонини кўпайтириш;
- қанча кўп ғоя ва фикр билдирилса, шунчалик яхши. Янги, бебаҳо фикр ва ғоянинг туғилиш эҳтимоли пайдо бўлади;
- агар фикрлар қайтарилса, рад этманг;
- хаёлий фикрлашга ижозат беринг;
- бу муаммо фақатгина маълум, аниқ усуллар ёрдамида ҳал бўлиши мумкин деб ўйламанг;
- фикрлар ҳужумини ўтказиш вақтига қатъий риоя қилинг;
- берилган саволларга қисқача жавоб беринг.

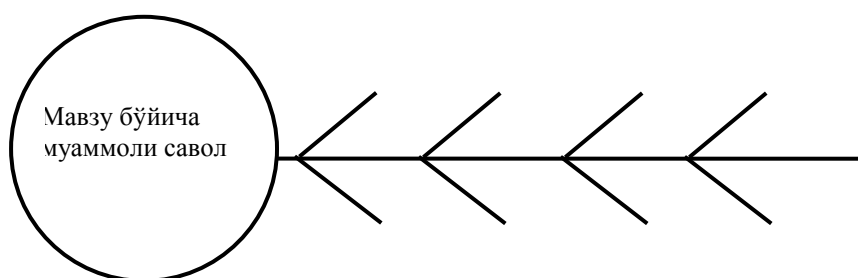
“Кластер” (тутам, боғлам) усули.

Бу услуб олдиндан мавжуд билимлар, мавзу бўйича тушунчалар захирасига асосланади. Ўқитувчи асосий (таянч) сўзни доскага ёзади, талабалар асосий сўзни тўлдирувчи ёки ушбу сўз ечимига боғлиқ сўзларни айтишади. Ўқитувчи талабалар томонидан айtilган сўзларни “Кластер” атрофига тўплаб, мантикий занжир ҳосил қилади.

Балиқ скелети техникаси.

Ушбу технология катта муаммоларнинг ечимини топишга қаратилган. Юқори қисмида муаммолар тури ёзилса, пастки қисмида эса муаммолар ечимига қаратиган тадбирлар ёки ушбу муаммолар бўйича мисоллар ёзилади.

Ажурли арра” технологияси.

Бундай технология асосида машғулотлар ташкил этилганда, талабалар(ўқувчилар)нинг ҳамкорликда ишлашига ва қисқа вақт ичида катта ҳажмдаги ахборотларни ўзлаштиришга имкон яратилади. Ўқитувчи мураккаб мазмунли мавзулар бўйича ўқувчиларни дарсга тайёрлаш учун уларнинг ҳар бирига алоҳида ахборотли пакет тайёрлайди. Ҳар бир талаба икки гуруҳ таркибида иштирок этади. Улар дастлаб биринчи гуруҳда, кейин эса “эксперт” гуруҳига бирлашиб, мавзунини мустақил ўрганишади. Гуруҳ 5-6 кишидан иборат бир неча кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир гуруҳдан “эксперт” талаба ажратиб олинади ва уларга пакетдаги аниқ мавзуга оид саволлар берилади. Пакетда ушбу саволга оид ўқув материаллари бўлилади. Эксперт талабалар алоҳида ажралишиб, мавзуларни мустақил ўрганишади ва ўзаро таҳлил қилишади. Кейин, эксперт талабалар ўз гуруҳларига қайтишиб, ўрганганларини гуруҳ аъзоларига ўргатишади. Машғулот охирида ўқитувчи экспертлар фикрларини якунлаб, мавзунини тўлдиради.

ФСМУ технологияси.

Ушбу технология тингловчиларни ўз фикрларини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрига бошқаларни ишонтиришга, очик-ошкора баҳслашишга, эгаллаган билимларни таҳлил қилиши, уларни қай даражада эгаллаганлигини баҳолашга ҳамда тингловчиларни баҳслашиш маданиятига ўргатади. Ушбу технология тингловчиларга қўзғатувчи фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларини баён этиш тартибида амалга оширилади.

Ф – фикрингизни баён этинг.

С - фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг.

М- кўрсатилган сабабни тушунтирувчи мисол келтиринг.

У - фикрингизни умумлаштиринг.

ФСМУ технологиясида мавзу бўйича савол қўйилади. Талабаларга ФСМУ технологиясининг моҳити ва уларнинг вазифаси тушунтирилади. Топшириқни бажариш учун аниқ вақт белгилайди, масалан 15-20 минут. Топшириқни ҳар бир талаба шахсан бажариши талаб этилади. Талабалар фаолиятини кузатади, уларнинг саволларига жавоб бериб боради, йўналтиради, маслаҳатлар беради. Кузатув даврида тўғри қарор ёки фикр ёзаётган талабаларни аниқлайди. Жавобларни йиғиб олиб, кузатув даврида нисбатан тўғри деб топилган талабаларнинг фикрларини ўқийди, қўшимчалар киритиб, савол бўйича тўлиқ маълумот беради.

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда, баҳс-мунозаралар ўтказишда ёки ўқув-семинари якунида (тингловчиларнинг ўқув-семинари ҳақидаги фикрларни билиш мақсадида) ёки ўқув режаси асосида бирон бўлим ўрганиб бўлингач қўлланилиши мумкин.

“Бумеранг” технологияси.

Мазкур технологияда талабаларга турли хил кўринишдаги (очиқ, ёпиқ, кўндаланг) саволлар берилади. Талабаларда танқидий фикрлаш, мантиқни шакллантиришга имконият яратади, ўз ғоя ва фикрларини оғзаки ёки ёзма шаклларда баён этиш қобилиятларини шакллантиради. Очиқ саволлар муомала, сўзлашувни давом этдиришга имкон беради. Уларга қисқа, бир хил жавоб бериш мумкин эмас. Ёпиқ саволлар олдиндан “ҳа” ёки “йўқ” усулидаги тўғри, қисқа жавобларни беришни кўзда тутди. Кўндаланг саволлар бир-бирига гуруҳлаб берилувчи қисқа саволлардан иборат бўлиб, бу ўзига хос ахборотлар излаш ҳамда далилларни аниқлаштириш, бошқалар фикрини аниқлаш ва муайян қарорлар қабул қилишга имконият яратади. Кўндаланг сўроқ пайтида мунозарага киришилмайди.

Мазкур технология бир машғулот давомида ўқув материални чуқур ва яхлит ҳолатда ўрганиш, ижодий тушуниб етиш, эркин эгаллашга йўналтирилган.

Инсерт жадвали.

Талабаларда маърузалар ва мустақил таълим жараёнида олган билимлари асосида назарий маълумотларни тизимлаштиришни, уни тасдиқлаш, аниқлаштириш ёки рад қилиш, қабул қилинаётган маълумотларнинг тушунарлигини назорат қилиш, аввал эгаллаган билимларини янгиси билан боғлаш қобилиятларини шакллантиради. Шу сабабли, ушбу услуб мавзу бўйича режадаги машғулотлар ўзлаштирилгач, талабалар мавзуга оид билим ва кўникмаларга эга бўлгач қўлланилади. Ўқитувчи мавзунинг аниқ мазмун ва моҳиятини ёритиб беради ва дарс якунида талабаларга ушбу мавзу бўйича “Инсерт” жадвали асосида уйда мустақил ишлашлари учун топшириқ беради. Талабалар ушбу жадвал асосида дарсда олган билимларини ўз билимлари, реал ҳаётий тажрибалари билан таққослайди, мавзу бўйича мустақил ишлаб, янги маълумотлар олади, уларни матнда қўйилган белгилар асосида жадвалга киритади.

Инсерт жадвали

V	+	—	?

- «V» - ҳақидаги билимларимга жавоб беради;
 «+» - ҳақидаги билимларимга қарама-қарши;
 «-» - янги маълумотлар;
 «?» - мавзуга оид туғилган саволлар.

“Скарабей” технологияси.

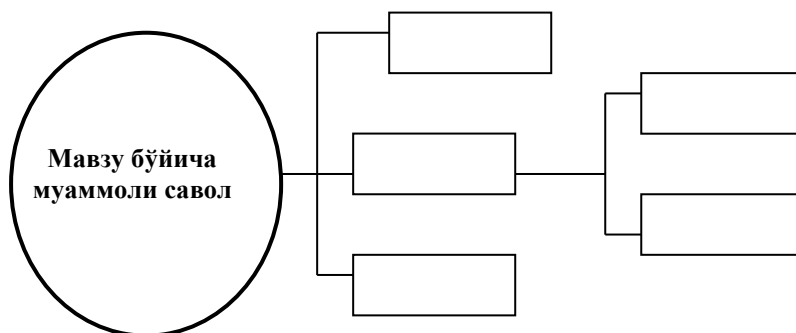
Ўқитишнинг ИНТЕРАКТИВ технологияларидан бири бўлиб, ундан ўқув материалларини ўрганишнинг турли босқичларида фойдаланиш мумкин. Бу технологияда талабалар тажрибасидан фойдаланилади, рефлексив кузатишни амалга оширади, фаол ижодий излаш ва фикрий тажриба ўтказиш имкониятини яратади. Ушбу технология қуйидаги кетма-кетлик асосида амалга оширилади:

- дастлаб ўқув мавзусининг моҳияти, тузилиши ва мазмуни “ақлий ҳужум” технологияси асосида белгиланади;
- мавзу бўйича ўрганиладиган саволлар ўртасидаги алоқалар, боғлиқлик, асосий тушунчалар аниқланади;
- мавзунинг ҳар бир саволи чуқурроқ ўрганилади, мавзу бўйича талабаларда янги ғоялар пайдо бўлишига имконият яратилади.
- Ўқитувчи мавзунини яқинлаб, олинган билимларни мустаҳкамлайди.

«Каскад» техникаси.

Ушбу технология ғоялар тизимини ишлаб чиқишга кўмак беради. Асосий мақсади: аниқ ва ижодий фикрлаш қобилиятини фаоллаштириш.

Савол юзасидан фикрларингизни билдиринг ва фикрларингизни асосланг.

ББХБ (биламан, билишни хоҳлайман, билиб олдим) техникасини).

Ушбу технологияда ҳар бир талабага шахсий топшириқ берилиши мумкин. Топшириқ муайян мавзу бўйича саволлар тарзида берилади.. Талаба ушбу саволлар бўйича нималарни билишини, билишни хоҳлашини ва машғулот давомида нималарни қўшимча равишда билиб олганлигини ББХБ жадвалига ёзади. Бунда таянч иборлар ўқитувчи томонидан берилиши ҳам мумкин.

ББХБ техникаси бўйича топшириқ:

1. Матнни Инсерт техникасидан фойдаланиб ўқинг.
2. Таянч ибора ва тушунчалар билан танишиб чиқинг.

3.Олинган маълумотларни индивидуал равишда тизимлаштиринг – матнда қилинган белгилар асосида жадвалга жойлаштиринг.

БББ жадвалини тўлдириш учун таянч ибора ва тушунчаларнинг тартиб рақамидан фойдаланинг.

ББХБ Жадвали

№	Мавзу саволи	биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим
1	2	3	4	5
1				
2				
3				

Концептуал жадвал.

Гуруҳ бир неча кичик гуруҳларга ажратилади. Ҳар бир гуруҳга мавзуга оид муаммоли саволлар берилади. Жавоблар ёзма равишда ўқитувчига тақдим этилади. Гуруҳ сардорлари жавоблар бўйича презентация шаклида чиқиш қилади.

Гуруҳни баҳолаш жадвали

Гуруҳлар	Жавобларнинг аниқ ва тўғрилиги	Ахборотнинг ишончлилиги	Гуруҳ аъзоларини фаоллиги	Умумий баллар	Баҳо
Балл	(1,0)	(0,5)	(0,5)	(2)	
1-гуруҳ					
2-гуруҳ					
3-гуруҳ					

Гуруҳ бошлиғининг чиқиб масалани ойдинлаштириб бериши:

1,5-2,0 балл - «аъло»; 1-1,4 балл - «яхши»;

0,5-0,9 балл - «қониқарли»; 0,5 балл - «қониқарсиз».

“Веер” технологияси.

Мураккаб, муаммо характердаги мавзуларни ўрганишда қўлланилади. Бу технологияда мавзу бўйича дастлаб тўлиқ ва қисқа маълумот берилади. Кейин мавзу бўйича асосий муаммоли саволлар ажратилиб, алоҳида кичик гуруҳларда муҳокама этилади, яъни муаммонинг ижобий ва салбий томонлари, афзаллик ва камчиликлари, фойда-ва зарарлари аниқланади. Бу ИНТЕРАКТИВ технология танқидий, таҳлилий, аниқ мантикий фикрлашни шакллантириб, талабаларга ўз фикрларини оғзаки ёки ёзма баён этишларига, ҳимоя қилишлариша шароит яратади.”Веер” технологияси ёрдамида мавзунинг алоҳида саволлари бўйича кичик гуруҳларнинг, ҳар бир талабанинг фаол иштирок этиши таъминланади ва уларнинг ушбу савол бўйича билимлари баҳоланади.

Пирборд техникаси.

Пирборд инглизча **Pin**- маҳкамлаш, **board**- доска сўзидан олинган бўлиб, муаммони ҳал қилишга оид фикрларни тизимлаштириб, гуруҳлашни амалга ошириш, жамоа тарзда ёки ягона ҳолда қарама-қарши фикрларни шакллантиришга имкон яратади. Дастлаб ўқитувчи

муаммоли саволни ўртага ташлайди ва талабалардан ўз фикрларини баён этишни сўрайди. Тўғридан-тўғри ёки оммавий аклий ҳужумнинг бошланишини ташкил этади. Фаол талабалар рағбатлантирилади. Кейин фикрлар таҳлил қилиниб, муҳокама қилинади, баҳоланади ва энг самарали фикр танланади. Ушбу таянч хулосавий фикр алоҳида қоғозларга ва доскага ёзилади (маҳкамланади).

Ушбу технологияда муаммоли савол бўйича барча фикрлар жамлангач, гуруҳ намояндалари доскага чиқадиладар ва маслаҳатлашган ҳолда:

- хато ёки такрорланаётган фикрлар олиб ташланади;
- баҳсли фикрларга аниқлик киритилади;

2фикрлар маълум белгилар бўйича тизимлаштирилади, гуруҳларга ажратилади;

- уларнинг ўзаро муносабатлари чизиқлар ёки бошқа белгилар ёрдамида белгиланади. Жамоанинг ягона ёки қарама-қарши фикрлари ишлаб чиқилади.

“Т-схема-техникаси”.

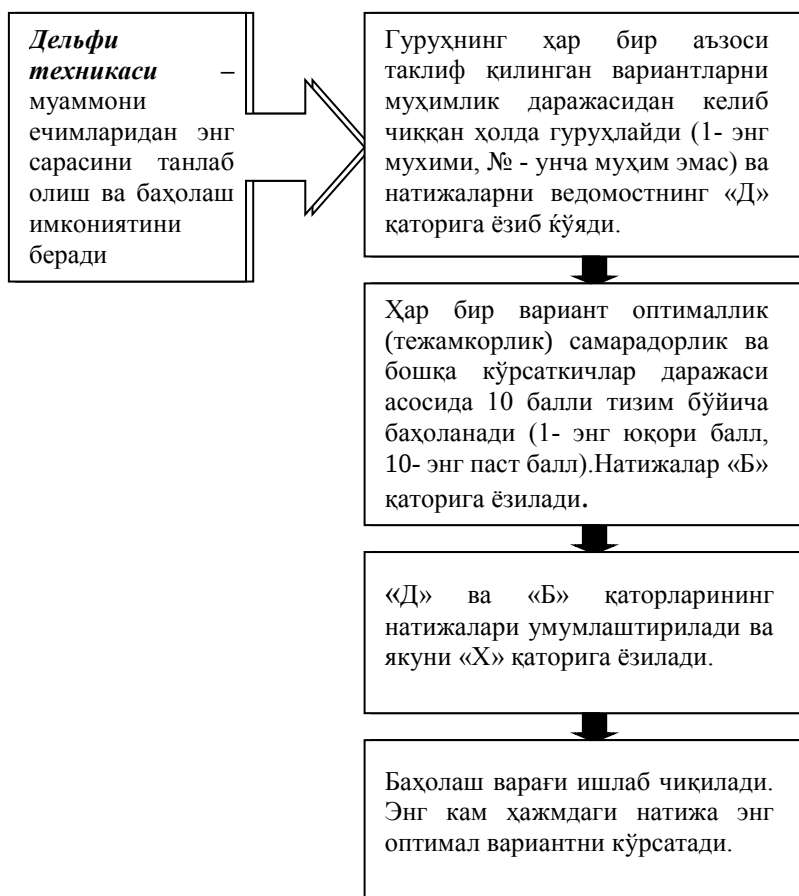
Бу технология мураккаб, кўп тармоқли, муаммо характеридаги мавзули маъруза машғулотларининг якунида қўлланилади. Талабаларда танқидий, таҳлилий, мантикий фикрлашни ривожлантиришга, ҳамда ўз ғоялари ва фикрларини ёзма ёки оғзаки баён этиш, уларни ҳимоя қилишга имконият туғдиради.

Дастлаб талабалар “Т-схема” қоидалари билан таништирилади. Талабалар якка тартибда, жуфт-жуфт бўлиб ёки кичик гуруҳларда Т-схемани тўлдирадиладар. Ўз ғояларини ёзма равишда Т-схеманинг ўнг ва чап тарафларида ёзиб чиқадиладар. Ғоялар қарама-қарши бўлиши ҳам мумкин. Схемадаги ғоялар таққосланиб, таҳлил қилинади.

Савол:

Дельфи техникаси. Ушбу тенология муаммо ечимининг энг сарасини танлаш ва баҳолашга асосланган.

Муаммо ечимини энг сарасини танлаш ва баҳолаш техникаси

Альтернатив ғояларни (гуруҳларда) баҳолаш варағи

Гуруҳ	Альтернатив ғоялар											
	1-си			2-си			3-си			4-си		
1												
2												
3												
N												
Жами												

И – муҳокама иштирокчиси

Д – даражали баҳо (айни зарур таклифдан – 1-ўриндан, то зарурати кам, иккинчи даражали таклифгача – n - гача);

Б – альтернативлар баҳоси, балларда (1 – юқори баллдан то 10 – паст баллгача);

Х – ҳосил қилиш **Д** х **Б**

Блиц-сўров. Кичик гуруҳларда ишлаш технологиясига асосланган. Дастлаб мавзу бўйича 15-20 минут умумий савол- жавоб қилинади. Мавзу бўйича муаммоли саволлар аниқлаб олинади. Кейин гуруҳ кичик гуруҳларга бўлиниб уларга муаммоли саволлар бўлиб

берилади. Гуруҳларда ишлаш ва тайёрланиш, саволлар бўйича якуний хулосага келиш учун аниқ вақт берилади. Ҳар бир гуруҳ ўз хулосасини баён этгач, гуруҳлар ўзаро баҳолашади. Машғулот охирида индивидуал тест ўтказилиб, мавзу бўйича ҳар бир талабанинг рейтинг бали аниқланади.

Блиц-сўров-15 минут;

Гуруҳларда ишлаш ва презентацияга тайёрланиш-
20 минут;

Гуруҳнинг мавзу бўйича ўз нуқтаи-назарини баён этиши-
5 минут;

Жамоавий муҳокама, хулосаларни шакллантириш-
5 минутгача;

Ўзаро баҳолаш-1 минут;

Индивидуал тест ўтказиш-5 минут.

Баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари

Гуруҳлар	Ечим (тўлиқ ва тўғрилиги)		Тушунтириш (аниқ ва кетма- кетлик)	Гуруҳ фаоллиги (қўшимчалар, саволлар)	Жами баллар
	масала	чоралар	(0,3)	(0,3)	(1,0)
	(0,2)	(0,2)			
1					
2					
3					

Гуруҳ ишини умумлаштирувчи баҳо

Гуруҳ	1	2	3	Умумий йиғинди	Ўртача
	-				
		-			
			-		

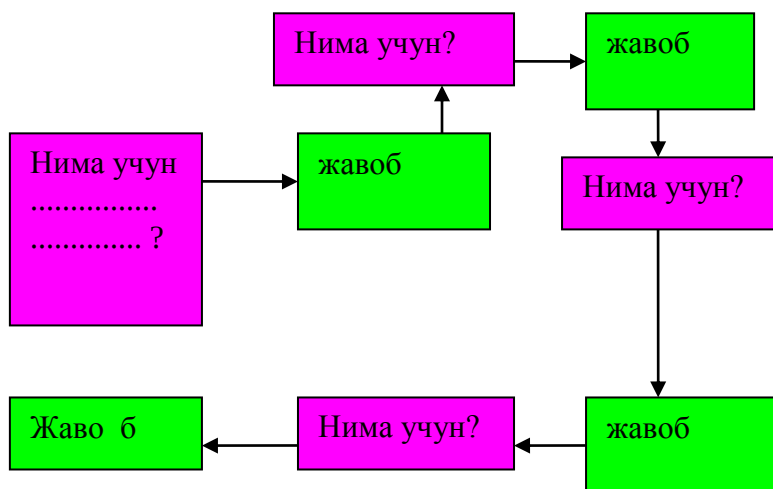
Талабанинг индивидуал баҳоси гуруҳ ишини якуни бўйича (мах-1балл) аниқланади.

0,8-1,0балл-аъло; 0,6-0,7 балл-яхши;

0,3-0,5 қониқарли; 0-0,2 ёмон

“Нима учун?” техникаси.

Ўқитувчи мавзудаги муаммоли масалани очиб беради ва “Нима учун?” саволи билан талабаларга мурожаат қилади. Нима учун? саволи кетма-кетлик асосида такрорланади. Бунда талабаларда мавзу бўйича янги ғоялар, фикрлар туғилишига имконият яратилади. Талабанинг эркин фикрлаш, ўз фикрини баён этиш хусусияти шакллантирилади. “Нима учун?” саволини ўқитувчи ёки талаба ҳам бериши мумкин. Ёки, гуруҳ 2 та кичик гуруҳга ажратилиб, бири иккинчи гуруҳ жавоби асосида ўзининг қарама-қарши фикрини билдириб, “Нима учун?” саволини беради, иккинчи гуруҳ вакиллари жавоб беришади.

Маъруза-анжуман. Талабаларга маъруза мавзулари олдиндан белгилаб берилади. Талабалар ушбу мавзу бўйича тайёрланиб, чиқиш қилишади. Мавзунинг ўзлаштиришда гуруҳнинг барча талабаларининг фаол иштирокини таъминлаш мақсадида маъруза мунозара шаклида ўтказилади. Талабалар томонидан тақризчи белгиланади. Маърузачи ўз маърузасининг тугатгач, тақризчи фикрини билдиради. Кейин гуруҳ талабалари маърузачи ва тақризчига саволлар беришади. Ушбу технологияни семинар машғулотларида қўллаш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Мунозара иштирокчиларининг баҳолаш мезонлари

<i>Баҳолаш мезонлари (баллда)</i>	<i>Маъруза қилувчилар</i>			
1. Доклад мазмуни (1,0): - долзарблиги; - баён қилинишининг тушунарлилиги, изчиллиги ва мантикий боғлиқлиги; - хулосанинг аниқ шакллантирилиши. 2. Фойдаланилаётган маълумотнинг янгилиги (0,5) 3. Тақдимотда қўлланилган воситалар (0,4) 4. Регламентга риоя қилиш (0,1)				
<i>Жами:</i>				
	<i>Тақризчилар</i>			
1. Докладни янгилик била тўлдирганлигига (0,5) 2. Докладнинг кучли ва бўш томонларининг аниқ кўрсатганига (1,5)				
<i>Жами:</i>				
	<i>Мунозара иштирокчилари</i>			
1. Саволлар: - ҳажми (0,1 ҳар бир савол учун); - мазмуни ва моҳияти бўйича (0,3) 2. Қўшимча киритганига (1,0)				
<i>Жами:</i>				

**Анжуман иштирокчилари учун
белгиланган регламент:**

Маърузачи -5 дақиқа

Тақризчи- 3 дақиқа

Маърузачи томонидан саволларга жавоб бериш - 3 дақиқа

Тақризчилар томонидан саволларга жавоб бериш – 3 дақиқа

Муҳокама ва мунозара учун – 3 дақиқа.

Мунозара иштирокчисига эслатма:

1. Мунозара муносабатларни ҳал этиш эмас, балки муаммолар ечимини ҳамкорликда топиш услубидир.
2. Бошқалар ҳам фикр билдиришларига имконият яратиш учун узоқ гапирма.
3. Ақлли фикрларнинг мақсадга етиши учун сўзларингни тарозига сол, ўйлаб, сўнгра гапир, ҳис-туйғуларингни назорат қил.
4. Тақризчи ва оппонент фикрини тўғри тушунишга ҳаракат қил. Унинг фикрини ҳурмат қил.
5. Фақат мунозара мавзуси бўйича аниқ фикр билдир.
6. Ўз тақдимотинг билан кимгадир ёқишга ёки аксинча кимнидир хафа қилишга уринма.

53

Гуруҳларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш мезонлари

Топишириқлар, баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари	1- гуруҳ	2- гуруҳ	3- гуруҳ
Максимал балл – 2			
- савол тўлиқ ёритиб берилди (0,5 балл)			
- жавоблар етарли даражада асослаб берилди (0,5 балл)			
- гуруҳ иштирокчиларининг фаоллиги (0,5 балл)			
- берилган саволларга жавоб берди (0,3 балл)			
- регламентга риоя қилди (0,2)			
Жами: (2 балл)			

1,5 – 2 балл - «аъло»

1,0 – 1,4 балл - «яхши»

0,5 – 0,9 балл - «қониқарли»

0 - 0,4 балл - «қониқарсиз»

Семинар-тренинг техникаси. Мустақил таълим мавзуларини семинар-тренинг шаклида ташкил этиш яхши самара беради.

Семинар-тренинг ўтказиш дастури

<i>Биринчи кун</i>		
<i>Вақти</i>	<i>Фаолият мазмуни</i>	<i>Жавобгар шахс</i>
8.30 – 8.35	Мавзуга кириш	Ўқитувчи.
8.35 – 8.45	Мавзу бўйича мустақил топшириқларни бажариш.	Талаба
8.45 – 8.55	Мавзу бўйича ўз ечимларини ҳимоя қилиш.	Талаба
8.55 – 9.05	Ўзаро муҳокама ва савол - жавоблар	Талаба
9.05 – 9.15	Кофе-брейк	
9.15 – 9.30	Гуруҳларга топшириқлар бериш	Ўқитувчи
9.30 – 9.45	Тақдимот	Талаба
9.45 – 9.50	Мавзунини яқунлаш, баҳоларни эълон қилиш. Мустақил вазифа бериш.	Ўқитувчи

Педагогик тажрибалар. Ўқитувчи ўқитишнинг ИНТЕРАКТИВ услубларни билиши билан бир қаторда уларни қайси машғулот турида, қачон, қандай қўллашни ҳам билиши керак. Чунки таълим –тарбия жараёнида турли ИНТЕРАКТИВ педагогик технологияларни қўллаш гуруҳдаги тингловчиларнинг билими, савияси, маълумоти, ёши ва бошқа кўрсаткичларини ҳам ҳисобга олишни тақоза этади. Ҳар бир аудитория, ҳар бир талаба (тингловчи)га айнан бир мавзунини ўзлаштиришда алоҳида ёндошишни талаб этилади. Шу сабабли ўқитишнинг самарадорлигини оширишда педагог ижодкор бўлиши, ўзи ҳам педагогик технологияларни ривожлантириши, бойитиши зарур. Мен ўз фаолиятимда қуйидаги усуллардан ҳам фойдаланмоқдаман:

“Саволлар тузинг” услуби.

Ушбу услуб уч босқичда амалга оширилади. Уни кўпроқ амалий, семинар ва мустақил таълим машғулотларида қўллаш яхши самара беради. Маъруза машғулотларида мавзу бўйича уй вазифаси сифатида ҳам бериш мумкин.

1-босқич. Ўқитувчи мавзу бўйича ҳар бир талаба 5 тадан савол тузиш топширигини беради ҳамда ҳар бир талабадан ўзи тузган саволни ўзидан сўрашини таъкидлайди. Талаба ўз тузган саволига ўзи жавоб беришини эътиборга олган ҳолда, осонроқ савол тузишга ҳаракат қилади ва бунинг учун мавзунини бир неча марта ўқиб чиқади (осон савол тузиш ҳам осон эмас!). Натижада мавзунини маълум даражада ўзлаштириб олади.

2-босқич. Топшириқ бироз мураккаблаштирилади, яъни ўқитувчи бир талаба тузган саволни бошқа талабадан сўрашини айтади. Бунда талабалар жуфтлиги, яъни кимнинг саволи кимдан сўралиши аниқ кўрсатилади, Талаба ўзи тузган беш савол жавобини билган ҳолда, иккинчи талаба тузган беш савол жавобини ҳам билиб олади, бир мавзу бўйича ҳар бир талаба 10 та савол жавобини ўрганади.

3-босқич. Талабалар томонидан тузилган саволларнинг энг яхшилари гуруҳ иштирокида муҳокама тарзида танлаб олинади ва жавоби сўралади. Талабаларнинг фаоллигини ошириш мақсадида улар рағбатлантирилиб борилади.

“Таянч иборалар иштирокида гап тузиш” услуби.

Ўқитувчи мавзуни ва мавзунинг қисқача мазмунини умумий ҳолда тушунтириб беради. Кейин мавзу бўйича таянч иборалар доскага ёзилади ва талабаларга таянч иборалар иштирокидаги мавзу бўйича гаплар тузиш топшириғи берилади. Талабаларни мустақил ишлашлари учун уларга тарқатма материаллар берилиб, маъруза матнларидан фойдаланишга рухсат этилади. Энг кўп мавзуга оид тўғри гап тузган талабалар (кичик гуруҳлар) рағбатлантирилади. Кейин, талабалар томонидан тузилган гаплар кичик гуруҳлар бўйича умумлаштирилади. Энг тўғри ва маъноли гаплар ажратиб олинади, улар тизимлаштирилади (битта таянч ибора, иккита таянч ибора қатнашган гаплар, маъноси бир хил гаплар ва ҳ.к.).

4. МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

Масофавий таълим –аҳолининг кенг қатлами учун махсус инфор­мацион таълимга қаратилган бўлиб, масофадан туриб ўқув ахборотларини алмашиш воситалари (йўлдошли, алоқа, телевидение, радио, компьютер ва б.) ёрдамида амалга оширилувчи таълим хизматлари мажмуи ҳисобланади. Масофавий таълимда таълим жараёни компьютер техникаси ва телекоммуникация воситалари ҳамда бошқа янги ахборот технологияларини қўллашга асосланган анъанавий ва инновацион таълим технологиялари, таълимнинг дастурий-техник воситаларидан фойдаланилади. Масофавий таълимда ўқиш харажатлари тежалани, ҳудудий чекланиш бўлмайдиган, ўқининг хилма-хил замонавий техник воситаларидан фойдаланилади, нуфузли таълим муассасаларининг дастурлари ва ўқув-услубий мажмуаларидан фойдаланиш имкониятлари вужудга келади. Масофавий таълим куйидаги технологиялар ёрдамида амалга оширилади:

Репродуктив технологиялар. Репродуктив технологиялар ўқув материалларини тарқатиш орқали амалга оширилади. Технологиянинг асосий мақсади – ўқув-методик материалларни ўқувчига жўнатиш. Бунда ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги мулоқат электрон почта орқали амалга оширилади.

Интерактив технологиялар. Масофавий таълимнинг ушбу технологияси яқка шахсга йўналтирилган ўқитиш моделига асосланган. Интерактив технологияга мисол тариқасида Кейс технологияларини келтириш мумкин. Бунда тармоқда ўқиётганларга маълум фан бўйича тўлиқ ўқув-услубий материаллар (ўқув дастурлари, ўқув материаллари, ўз-ўзини текшириш топшириқлари ва б.) етказиб берилади, ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги мулоқат электрон почта орқали амалга оширилади.

Биргаликдаги таълим технологиялари. Мазкур технологияда ўқиш кичик ўқув гуруҳларида олиб борилади. Ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасида кўп функцияли, жамоавий фойдаланиладиган, ахборотни жўнатиш техник воситалари ёрдамида виртуал муҳит яратилади. Ўқувчиларнинг жамоавий ҳаракати ўқитувчи назорати остида бўлади.

Технологик платформалар. Масофавий таълим платформалари дейилганда, масофавий таълим хизматига қаратилган ўқув жараёнини бошқариш ва амалга оширишни ўз ичига олган дастурий-техник воситалар мажмуи тушунилади. Бугунги кунда масофавий таълим технологик платформалари “ТВ-технология”, “Кейс технология”, “Тармоқ технология” кўринишида амалга оширилмоқда.

Телекоммуникацион (ТВ) технология. ТВ-технологияда ўқувчиларга ўқув-услубий материалларни етказиш ва доимий ўқитувчи-тўтор маслаҳатини ташкиллаштириш мақсадида телевидение тизимидан фойдаланиш кўзда тутилади. Телевидение ва телекўприклардан фойдаланиб “жонли” машғулотлар ташкил этиш мумкин.

Кейс-технологиялари. Кейс технологиялари матн, аудиоқўринишли ва мултимедиа ўқув –услугий материаллар тўплами (кейслар)дан фойдаланиш ва ўқувчиларга мустақил ўрганишлари учун ўқитувчи-тўтор томонидан доимий маслаҳатларни беришга асосланган.

Тармоқ технологиялари. Тармоқ технологиялари, телекоммуникация тармоқларидан ўқитувчи ва ўқувчи билан ўзаро боғлиқдаги ҳар хил интерактив даражали ва ўқувчиларни ўқув-услугий материаллар билан таъминлаш учун қўлланилади. Тармоқ технологиялари асинхрон ва синхрон турларга бўлинади.

Асинхрон тармоқ технологиялари. Ҳозирги кунда таълим тизимимизда кўпроқ асинхрон технологияларнинг икки гуруҳидан фойдаланилмоқда:

- **Computer-Based training (CBT)** – турли даражали интерактивликдаги компьютер ўргатувчи дастурлар воситасидаги мустақил таълим.

- **Web-Based training (WBT)**- турли даражали интерактивликдаги компьютер ўргатувчи дастурлар асосидаги мустақил ва жамоавий таълим.

Синхрон тармоқ технологиялари. Замонавий масофавий таълим технологияси бўлиб, бунда таълим иштирокчилари ўқув жараёнида бир-биридан узоқ ҳудудда жойлашган бўлади. Синхрон технологиялар видеоконференция воситалари ва биргаликда ишлаш қўшимча жиҳозларидан фойдаланган ҳолда виртуал синфлар яратишга асосланган. Синхрон технологиялар бир вақтнинг ўзида виртуал синфдаги барча ўқувчиларнинг қатнашишларини талаб қилади ва бир машғулот давомида ўқитишнинг турли моделларини бирга қўшиб олиб бориш имкониётини яратади.

5. КОРПОРАТИВ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Корпоратив ўқитиш маълум бир соҳа мутахассисларини, инженер-техник ходимлари ва ишчи ходимларини замонавий технологиялар ва техник воситалардан фойдаланиш бўйича малакаларини ошириш ва қайта тайёрлашга қаратилган таълим тизимидир. Масалан, таълим соҳасида педагоглар малакасини ошириш, қайта тайёрлаш каби ўқув курслари корпоратив ўқитишга киради.

Замонавий корпоратив ўқитишнинг ривожланишини 4 босқичга бўлиш мумкин:

1. XX асрнинг 80-90 йилларида бевосита инструктор раҳбарлигида анъанавий усулда ўқитиш (ҳозир ҳам ушбу усул корпоратив ўқитиш тизимида 60% дан ортиқ) асосий ўқитиш шакли сифатида олиб борилди ва кейинчалик турли хил ўқитиш технологиялари, жумладан CD дисклар, видео дисклар, VHS кассеталар турли хил телевизион эшиттиришлар билан тўлдирилди. Бундай ўқитиш технологияси компьютер ёрдамида ёки компьютер базасидаги ўқитиш технологияси деб юритилди (CBT ёки CAT);

2. 1998-2000 йиллардан “e-learning” (онлайн) ўқитиш технологияси кириб келди ва ўқитиш тизимида фундаменталь ўзгариш даври бўлди. Корпоратив ўқитишдаги бу босқич “e-learning эраси” деб ҳам юритилди ва “Интернетга барча маълумотларни жойлаштириш, аудиторияда инструкторлар раҳбарлигида ўтказиладиган машғулотларни кескин камайитириш ёки бутунлай тўхтатиш лозим” каби фикрлар ҳам олға сурилди. Айнан мана шу иккинчи босқичда ҳозирги замонавий корпоратив ўқитиш технологияси (LMS)га асос солинди.

3. 1995-2008 йиллардан эътиборан ўқитиш “аралаш ва ноформаль” усулда олиб борилди бошланди. Маълум бўлдики, “e-learning” асосида корпоратив таълимни тўлиқ амалга ошириш етарли самара бермайди, шу сабабли ҳам e-learning орқали масофавий ўқитишни инструкторлар раҳбарлигида аудитория машғулотлари билан биргаликда олиб бориш самарали эканлиги исботланди.

4. 2010 йиллардан кўтарила бошланган асосий масалалардан бири- “Истеъдодга йўналтирилган корпоратив ўқитиш” технологияси. Бунда ноформал ўқитиш тартибга келтирилади, ташкилотлар томонидан истеъдодли ходимларни ўқитиш ва бошқаришга алоҳида эътибор қаратилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Кадрлар тайёрлаш миллий дастури. / Ўзбекистон Республикаси 29.08.97 й. Қонуни билан тасдиқланган.
2. Пособие для тренера консультанта по интерактивному обучению . /Фонд” Институт экономики города”, 2010г.
3. Методика интерактивного обучения взрослых. /Проект «Развитие местного управления в Центральной Азии. Урбан институт, Ташкент-2005г.
4. Б.Зиёмухамедов, М.Тожиев. Педагогик технология-замонавий ўзбек модели. /”Lider Press”, Тошкент-2009й.
5. М.Тожиев, А.Я.Алимов ва б. Педагогик технология- таълим жараёнига тадбири. /”Тафаккур”, Тошкент-2010й.
6. Г.М.Коджаспирова. Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах. /”Айрис – пресс”, Москва-2008г.
7. Б.Хидирова. Таълим жараёнида педагогик технологияни қўллашнинг назарий ва амалий асослари. /”Фан ва технология”, Тошкент- 2009й.
8. Тафаккур. Ижтимоий-фалсафий, маънавий-маърифий журнал. 3/2009й.
9. Ф.Мулайдинов. Кечаги орзулар бугун амалда. /Хабар, 15(969)-сон,15.04.2011й.

МУНДАРИЖА

I.	Кириш	3
	Технология: ахборот, ишлаб чиқариш ва педагогик технологиялар	5
1.1.	Технологиялар таърифи	5
1.2.	Ахборот, педагогик ва ишлаб чиқариш технологиялари ўртасидаги ўзаро боғлиқлик .	10
2.	Педагогикада инноватика	12
2.1.	Педагогик янгиликларни тарқалиш омиллари .	
2.2.	Модулли ўқитиш технологияси	12
2.2.1.	Фанни ўқитиш жараёнини лойиҳалаш алгоритми ва модуллар тизими	15
2.2.2.	Ўқитиш жараёнини лойиҳалаш алгоритми	16
2.2.3.	“Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги” фанини ўқитишнинг катта модуллари ва улар таркибидаги ўрта модуллар сони	17
2.2.4.	Фаннинг тузилмавий-мантиқий чизмаси (ўрта модуллар мавзулари)	21
3.	Ўқитишнинг ИНТЕРАКТИВ услублари	26
3.1.	Талабалар томонидан мавзу маълумотларини қабул қилиш ва ўзлаштириш даражаси	27
3.2.	ИНТЕРАКТИВ услублар	30
4.	Масофавий таълим технологиялари	57
5.	Корпоратив таълим технологияси	60
	Фойдаланилган адабиётлар	62

РАХИМОВ ОКТЯБРЬ ДУСТҚОБИЛОВИЧ

ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР
(педагоглар учун услубий қўланма)

Босишга рухсат этилди 2.05.2011й. Бичими 60x84 1/16.
“Times New Roman” ҳарфида терилди. Нашр табағи 4,0. Адади 100. Буюртма №____
